

Wariantywność stylu tekstu w perspektywie edukacyjnej

JOLANTA NOCOŃ
(Opole)

<https://doi.org/10.25167/Stylistyka27.2018.7>

W artykule przedstawiam wyniki niewielkiego wycinka ogólnopolskiego badania kompetencji tekstotwórczej gimnazjalistów¹. Interesować mnie będzie styl tekstów zaproszeń, których autorami byli gimnazjaliści, a przede wszystkim przyczyny jego znacznej wariantywności mimo tego, że uczniowie wykonywali takie samo zadanie w identycznych warunkach. Zadanie to brzmiało:

„Julka urządza przyjęcie urodzinowe w ciekawym miejscu (wymyśl je). Napisz zaproszenie dla znajomych, które można by zamieścić na Facebooku. Pamiętaj, aby zachęcić do przyjścia na spotkanie”.

Skupię się na analizie jakościowej wyników badań, pomiję dane ilościowe (statystyczne).

I

Za podstawowy cel analiz przyjąłam wieloaspektową charakterystykę stylistycznych nacechowania tekstów uczniowskich. Analizuję aktualizacje tekstowe i odnoszę je do zbioru konwencji, czyli wzorca gatunkowego i wzorca stylowego. Styl ujmuję jako funkcjonalną strukturę tekstu, konstytuowaną przez jed-

¹ Na podstawie badania *Dydaktyka literatury i języka polskiego w gimnazjum w świetle nowej podstawy programowej* w ramach projektu „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego” realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych i współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013 priorytet III: Wysoka jakość systemu oświaty.

ność wszystkich (nie tylko językowych) elementów tworzących tekst oraz funkcji (Gajda 1982: 68), a wzorzec stylowy jako konwencjonalny zespół środków językowych „w odpowiednim do potrzeb sytuacji uporządkowaniu” (Witosz 1999: 46). Uznaję, że wybór wzorca stylowego uzależniony jest od gatunku (Witosz 1999: 46) oraz że eksponenty z każdego poziomu organizacji wzorca gatunkowego mogą mieć funkcję stylotwórczą (Wojtak 2001: 40):

„Na poziomie wzorca styl określa abstrakcyjny układ wyróżników i zasad, czyli norm stylowych o różnym stopniu kategoryczności. W odniesieniu do konkretnej wypowiedzi natomiast jest to sposób zrealizowania, ukonkretnienia stylistycznego składnika, traktowany jako rezultat wyboru wariantu strukturalnego i komunikacyjnego zamysłu, gdyż te wybory zyskują status wyborów prymarnych. Od nich zależy zakres swobody w dokonywaniu kolejnych wyborów, które są właściwymi wyborami stylistycznymi i dotyczą cech stylistycznych oraz ich wykładników” (Wojtak 2001: 41).

Dla stylu zaproszenia, należącego do gatunków użytkowych, niezwykle istotny jest składnik pragmatyczny, w tym: modelowa dla tego gatunku sytuacja komunikacyjna, potencjał illokucyjny (rodzaj działania językowego), charakter relacji nadawczo-odbiorczych, instytucjonalny lub prywatny typ interakcji. To ten składnik decyduje w znacznym stopniu o stylistycznym ukształtowaniu tekstu zaproszenia, gdyż „jest podstawowym determinantem jednej z prymarnych cech wypowiedzi użytkowych – perswazyjności i związanych z nią cech sekundarnych: apelatywności, sugestywności i ekspresywności. Jawi się ponadto jako wspomagająca determinanta cech uwarunkowanych strukturalnie, a więc szablonowości i formułiczności. Wpływa także na właściwe wybory stylistyczne i sposób funkcjonowania płaszczyzny rejestrów” (Wojtak 2001: 45). O sposobie aktualizacji wzorca stylowego decyduje także kontekst, w jakim tekst powstaje.

Ścisłe powiązanie praktyki językowej ze świadomością językową pozwala „mówić o stylu tekstów w kompetencji. Styl staje się tu wiedzą, zespołem normatywnych i dyrektywnych przekonań dotyczących nadawania i odbioru, tj. humanistyczną strukturą subiektywnego wytworu” (Gajda 1982: 68). Stąd też analiza stylistyczna tekstów, które powstają w sytuacji edukacyjnej, siłą rzeczy powinna mieć nachylenie dydaktyczne, tzn. zmierzać do określenia poziomu kompetencji stylistycznej autorów-uczniów, by na tej podstawie móc planować działania edukacyjne mające na celu doskonalenie umiejętności „sprawnego tworzenia stosownych wypowiedzi i równie sprawnego ich odbioru” (Wojtak 2001: 38). A od uczniów oczekuje się, że nie tylko przyswoją w szkole wiedzę

o odmianach polszczyzny, ale także będą potrafili posłużyć się tymi odmianami w różnych sytuacjach oraz dostosować odmianę i styl języka do gatunku, w którym się wypowiadają².

Ponieważ interesuje mnie świadomość stylistyczna gimnazjalistów, a nie rozpoznanie obszarów ich stylowej niekompetencji, analizie poddałam jedynie te realizacje tekstowe, w których autorzy dokonali celowego i przemyślanego wyboru wzorca stylowego, o czym świadczy jednolitość stylowa (przynależność do tego samego rejestru) użytych przez nich środków językowych. Zadanie stwarzało taką możliwość, gdyż przedstawiony w treści zadania kontekst wykonawczy stawiał uczniów w sytuacji problemowej i zmuszał do podjęcia decyzji, jaki kształt stylowy nadać swojemu tekstowi. Sytuacja ta wynikała już z istoty samego gatunku – zaproszenie należy do gatunków użytkowych, jest tekstem okolicznościowym, wypowiedzianym (forma ustna) lub wysyłanym (forma pisemna) z jakiegoś określonego powodu, tekstem oficjalnym i mocno skodyfikowanym (Krauz 2004: 169). Nawet gdy ma charakter prywatny, to tekst „uroczysty”, wymaga więc posłużenia się takimi środkami językowymi, które przystawałyby do wagi uroczystości i oddawały m.in. szacunek dla zapraszanego; wyklucza więc style w tradycji retoryki antycznej określane jako niskie (w tym potoczny). Z drugiej jednak strony adresatami zaproszenia mieli być rówieśnicy, a uroczystość – charakter prywatny, co nadawało zdarzeniu komunikacyjnemu status nieoficjalnego z równorzędnym układem ról nadawczo-odbiorczych. Dopuszczalne tym samym stało się użycie polszczyzny nieoficjalnej, potocznej, w tym także slangu młodzieżowego. Oficjalność sytuacji komunikacyjnej łamało też medium elektroniczne, Facebook, przy czym wskazany w treści zadania kanał przekazu miał wpływ na inne jeszcze dylematy stylowe uczniów. Dotyczyły one m.in. struktury tekstu – kanoniczny wzorec kompozycyjny zaproszenia obejmuje: nadawcę tekstu (kto zaprasza?), akt zaproszenia (czasownik *zapraszać* lub jego stylistyczne warianty), adresata zaproszenia (kogo zaprasza?), cel zaproszenia (na co zaprasza?), dane dotyczące uroczystości, na którą zapraszamy (gdzie? kiedy?) (Krauz 2004: 171). Ze względu na specyfikę komunikacji internetowej dopuszczalne stało się podanie jedynie trzech spośród pięciu charakterystycznych dla tego gatunku użytkowego informacji: kiedy?

² Odnoszę się w tym miejscu do zapisów w podstawie programowej języka polskiego z 2008 roku: *Podstawa programowa z komentarzami*, t. 2: *Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, <http://www.bc.ore.edu.pl/Content/232/Tom+2+J%C4%99zyk+polski+w+szkole+podstawowej%2C+gimnazjum+i+liceum.pdf> (dostęp: 2018 r.).

gdzie? na co się zaprasza? Pozostałe dwie informacje (kto? kogo zaprasza?) zyskiwały status fakultatywny (są dane w komunikacie internetowym w innej postaci). Uczniowie mogli też posłużyć się formami językowymi typowymi dla komunikacji elektronicznej, nie łamiąc przy tym konwencji gatunkowej. Kolejny czynnik, który mógł być przyczyną dylematów stylowych doświadczanych przez gimnazjalistów, to konieczność uwzględnienia w tekście funkcji perswazyjnej, która należy do składników fakultatywnych, a nie konstytutywnych, identyfikujących gatunek – dla zaproszenia są to funkcje: (1) informacyjna, czyli powiadomienie „o jakimś zdarzeniu, które ma się odbyć, przez podanie niezbędnych informacji lokalizacyjnych” (Krauz 2004: 170) oraz (2) fatyczna (Krauz 2004: 170). Tym samym w tekstach uczniowskich powinien pojawić się dowolny komponent językowy zachęcający do udziału w przyjęciu urodzinowym. Gimnazjaliści mogli wybierać między standardowymi formułami perswazyjnymi typowymi dla zaproszeń lub wykazać się kreatywnością i wziąć pod uwagę specyfikę adresata (rówieśnika) – jedną ze strategii perswazyjnego oddziaływania jest ukształtowanie stylowe tekstu w sposób atrakcyjny dla osoby zapraszanej. W drugim przypadku wzmocnieniu ulegała siła perlokucyjna aktu perswazji.

Już z opisu czynników wpływających na decyzje stylowe gimnazjalistów, a wynikających z treści zadania, widać zderzenie kontrastowych systemów stylowych: polszczyzny nieoficjalnej, w tym slangu młodzieżowego, środków językowych typowych dla komunikacji elektronicznej oraz standardowego języka polskiego w odmianie oficjalnej. Problem pogłębiała sytuacja komunikacyjna, w jakiej zaproszenia powstawały i skomplikowany, piętrowy układ nadawczo-odbiorczy typowy dla dyskursu szkolnego. Teksty miały bowiem ukrytego drugiego adresata, znacznie ważniejszego niż osoby zapraszane – nauczyciela oceniającego tekst. Stąd też uczniowie stawali przed wyborem, którego z adresatów uznać za priorytetowego i w efekcie do niego dostosować styl tekstu: rówieśnika czy nauczyciela. W efekcie paradoksy wynikające z treści zadania dydaktycznego i jego osadzenia w kontekście komunikacyjnym spowodowały stylowe zróżnicowanie zaproszeń uczniowskich, znaczącą jakościowo wariantywność stylu tekstu.

II

Zróżnicowanie stylu najbardziej widoczne jest na poziomie rejestrów języka. Osadza się ono na opozycji oficjalność vs. nieoficjalność oraz na odmiennej

hierarchii (w kategoriach: prymarny – wtórny) dwóch potencjalnych odbiorców wpisanych w sytuację komunikacyjną: rówieśnika i nauczyciela.

Gimnazjaliści, którzy przyjmowali strategię „pisanie pod nauczyciela”, starali się sprawić, by tekst zyskał uznanie w jego oczach, nawet jeśli miało to w jakimś stopniu nie przystawać do kontekstu komunikacyjnego, w jakim tekst został usytuowany w samym zadaniu – dla uczniów oczywiste jest, że w szkole należy posługiwać się wzorcową polszczyzną niezależnie od tego, jak sformułowane jest zadanie. Stąd też w wielu przypadkach wyraźne unikanie potoczności, której obecność w języku uczniów postrzegana jest przez nauczycieli języka ojczystego jako objaw braku kompetencji językowej lub stylistycznej – w przeciwieństwie do uczących języków obcych, przez których „wiedza o potoczności traktowana jest już jako konieczne i niezbędne uzupełnienie kompetencji komunikacyjnej uczącego się” (Skudrzyk, Warchała 2013: 42):

Przykład 1.

Zaproszenie

Mam zaszczyt zaprosić moich najbliższych znajomych na moje przyjęcie urodzinowe, które odbędzie się dnia 22.05.2013 r. o godzinie 16.30 w kręgielni „Grakula” mieszczącej się przy ulicy Piotrkowskiej 20. Czekają nas wiele atrakcji m.in. konkursy z nagrodami.

Serdecznie zapraszam
Julka

Przykład 2.

Zaproszenie

Julka Kowalska ma zaszczyt zaprosić wszystkich swoich znajomych na przyjęcie urodzinowe, które odbędzie się 14 marca o godzinie 16.00 w kawiarni „Elvis”. Przewidywana jest dobra muzyka, gry i zabawy ruchowe oraz dużo pysznych smakołyków.

Przytoczone przykładowe zaproszenia to schematyczne, wręcz matrycowe odwzorowania najbardziej typowych sposobów konkretyzacji wzorca gatunkowego, mocno sformalizowane, o wyraźnych cechach piśmienności, najczęściej z nagłówkowym performatywem *Zaproszenie*, z charakterystycznymi konwencjonalizmami typu *Mam zaszczyt zaprosić*; *Serdecznie zapraszam* (powtarzającymi się w wielu zaproszeniach, czasami jedynie z niewielkimi modyfikacjami) oraz bardzo staranną składnią i słownictwem z rejestru odmiany

oficjalnej języka polskiego. W tego typu zaproszeniach pojawiają się także oficjalne zwroty adresatywne, takie jak *Drodzy znajomi!*, *Koledzy i koleżanki*. Styl tych tekstów pozbawiony jest nie tylko środków stylowo-językowych, które wskazywałyby na specyfikę adresata i medium elektronicznego, ale także jakichkolwiek wykładników ujawniających osobowość autorskich podmiotów. To uniwersalne konkretyzacje tekstowe możliwe do zastosowania w bardzo różnych sytuacjach komunikacyjnych, prawdopodobnie wyuczone na lekcjach jako jedyne poprawne realizacje i odwzorowywane z niewielkimi jedynie modyfikacjami. Należałoby jednak wziąć pod uwagę i to, że być może ten wariant stylowy zaproszeń jest wynikiem świadomego wyboru związanego z przekonaniem autora o na tyle znaczącej randze rocznicy urodzin, że niskie rejestry języka do tego wydarzenia nie przystają. Wskazywałoby na to m.in. specyficzne uroczyste nacechowanie stylu. Niemniej zaproszenia pisane w konwencji oficjalnej charakteryzuje schematyzm struktury tekstowej, matrycowość oraz stylowa monotonia.

Kontrastowo odmienne są te zaproszenia, w których autorzy uwzględnili sytuację komunikacyjną opisaną w treści zadania i nadali swojemu tekstowi mniej lub bardziej wyraźne nacechowanie odmianą nieoficjalną:

Przykład 3.

Hej ludziska! Urządzam przyjęcie urodzinowe na mojej działce (tej z basenem i trampoliną :)). Wstęp wolny dla wszystkich osóbek z prezentami. Zaczynamy 26 marca o godz. 15.00, impreza do 22.00 :). Czekam z niecierpliwością :D

Przykład 4.

Siemka!

Zapraszam wszystkich na moje urodziny.

Będą: muzyka, karaoke i dobra wyżerka.

Z góry thn.

Impreza odbędzie się 11 lutego o godz. 20.00

Dzięki

Przykład 5.³

Hej hej :)

³ W przykładach 4. i 5. widoczne są trudności, z jakimi borykają się młodzi autorzy zaproszeń, formułując tekst w sytuacji szkolnej (z podwójnym odbiorcą i z ciężącym w pamięci kanonicznym wzorcem zaproszenia) jako tekst nieoficjalny (internetowy) i potoczny. Wyraźne są „zderzenia” stylu potocznego/ socjolektu młodzieżowego ze sztywnością piśmiennej formy użytkowej, np. użycie trybu przypuszczającego: *chciałabym*, czy urzędowego: *odbędzie się, odbędą się*.

Chciałabym Cię zaprosić na moje urodzinki!:P
Odbędą się w Pizza Hut na Malcie (omomom xD) 3 marca o godzinie 17.00
Trochę pojemy, pogadamy i pośmiejemy się :D
Mam nadzieje, że przyjdiesz xP Będzie zabawnie!!!
Marta ;D

Nacechowanie nieoficjalnością uzyskiwane jest za pomocą środków językowych charakterystycznych dla slangu młodzieżowego lub mówionej potocznej odmiany polszczyzny, w tym przede wszystkim zwrotów adresatywnych (np. *Witajcie ziomy; Siema/Siemanko/Siemko!; Hej!/Hej hej/Hej Wam!/Hej ludziska!; Ludzie!; Kochani!*) oraz licznych potocyzmów (np.: *robię imprezę urodzinową; stawiam saneczki nad Maltą; wyprawiane będzie u mnie na działce; jest biba na moje urodziny; w mojej chacie robię mega imprezę; jest ktoś chętny wpaść na urodzinową domówkę do mnie?; wbijajcie o 20.00*). Trzecim rejestrem nadającym zaproszeniom charakter nieoficjalny są środki, nie tylko werbalne, typowe dla komunikowania się drogą elektroniczną: emotikony (np. :) :D <3 :) * xP) oraz skróty z języka angielskiego (m.in.: *z góry thn; niech pisze na priv*). Ponadto tego typu aktualizacje tekstowe wyraźnie oddalają się od kanonicznego wzorca stylowego zaproszenia, m.in. często opuszczany jest performatywny nagłówek *Zaproszenie*, a identyfikacja funkcji pragmatycznej dokonuje się poprzez użycie różnych kategorii morfologicznych czasownika *zapraszać* (również z modalnością, np. *Chciałabym zaprosić*) bądź pośrednio (np. *Urządzam przyjęcie urodzinowe, Wstęp wolny*). Nie zakłóca to identyfikacji gatunkowej, gdyż „O tożsamości gatunku decyduje przede wszystkim intencja mówiącego” (Krauz 2004: 177), a ta jest wyraźnie werbalizowana.

W swym stylowym nacechowaniu zaproszenia z tej grupy charakteryzują się cechami typowymi dla języka generacji młodych Polaków, o których pisała Małgorzata Kita: swoistym językowym luzem, używaniem języka ze swadą i ekspresją, rozluźnieniem norm, liberalizmem tekstowym i językowym, nowymi zwyczajami i normami językowego komunikowania się, w tym zmianami w modelu grzeczności językowej i formach adresatywnych oraz instrumentalnym traktowaniem języka jako środka komunikacji (Kita 2006: 302, 304). Przytoczone teksty epatują atmosferą bliskości i prywatności, cechuje je naturalność ról językowych, poczucie wspólnoty i symetryczność statusu rozmówców, co prymarnie sytuuje je nie w dyskursie szkolnym, ale potocznym (Witosz 2006: 43). Takieciążenie ku potoczności jest charakterystyczne dla współczesnej kultury komunikacyjno-językowej i bardzo typowe dla dyskursu internetowego

(Żydek-Bednarczuk 2013: 350). Przy tym ekspansja polszczyzny potocznej w Internecie obejmuje również formy pisemne, mimo że ta odmiana języka etnicznego predysponowana jest do używania przede wszystkim w dialogach przybierających postać swobodnej rozmowy w niepublicznej sferze użycia języka (Skudrzyk, Warchała 2013: 35). W zaproszeniach uczniowskich pojawia się zarówno jej wariant nacechowany (poufały, koleżeński), jak i ciążący ku półoficjalnej neutralności (Wilkoń 2000: 53).

Trzeci wariant stylowy zaproszeń to realizacje pośrednie, w których ich autorzy próbowali osłabić oficjalność i złamać sztywną formę kanonicznego zaproszenia bez posługiwania się środkami językowymi z rejestru środowiskowego, potocznego czy też internetowego. Okazało się, że sprawdza się również odmiana ogólna języka – o ile dysponuje się wystarczająco wysoką kompetencją językową, można za pomocą tego rejestru nadać stylowi zaproszenia dynamiki, barwności i obrazowości, stwarzając przy tym wrażenie emocjonalnej bliskości z adresatem:

Przykład 6.

Już za dwa dni moje osiemnaste urodziny! Będzie świetna impreza i radośni ludzie. Taniec, muzyka, tort – czego więcej trzeba do zabawy? Wszystko na Starym Rynku w Poznaniu pod ratuszem. Naprawdę warto się pojawić! Oczekuję każdego, kto tylko może!

Julka

Przykład 7.

Zaproszenie!

Moi kochani! Chciałabym zaprosić Was na moje 16 urodziny, które odbędą się 3.3.2012 r. na godz. 16.00 do 20.00 w Nibylandi na ulicy Czekoladowej. Będą kręgle, tort, muzyka i dużo zabawy. Jako gość specjalny pojawi się Jay-Z z Beyonce! :D Serdecznie zapraszam

Julka A.

W tego typu realizacjach, jak przytoczone powyżej, kontekst komunikacyjny określony w treści zadania nie jest spychany na drugi plan na rzecz kontekstu szkolnego, mimo posłużenia się standardową polszczyzną. Ich autorom udało się znaleźć kompromis – z jednej strony zaspokoić przewidywane oczekiwania nauczyciela, z drugiej nadać stylowi zaproszenia postać zgodną z konwencją akceptowaną przez własną grupę generacyjną. Szczególnie interesujący jest

przykład 6., wyraźnie nawiązujący do stylistyki reklamy z dominującą funkcją perswazyjną nad informacyjną.

Jak pisze Maria Krauz, „Ukształtowanie językowe zaproszenia (jego różnorodność), zależy od tematu wypowiedzi (okazja), relacji między nadawcą i odbiorcą [...], rodzaju komunikacji [...]. Cechuje je duży stopień konwencjonalizacji, czasem rytualność. Nie znaczy to jednak, że brak w nim miejsca na twórczą postawę autora, jednak normy językowe i wzorzec gatunkowy ograniczają swobodę piszącego” (Krauz 2004: 171). Niektórzy gimnazjaliści wykazali się kreatywnością w wyborze środków stylowo-językowych, często odległych od wzorca stylowego zaproszenia, inni pozostali wierni konwencji. W obu przypadkach można wnosić, że świadomość (samoświadomość) stylowa i gatunkowa tej grupy uczniów jest wysoka.

III

Podstawową przyczyną wariantywności stylu tekstów zaproszeń napisanych przez gimnazjalistów było zderzenie się opozycyjnych systemów stylowych (oficjalność vs. nieoficjalność) oraz nałożenie się kilku dyskursów: szkolnego, internetowego i potocznego. Uczniowie musieli dokonać wyboru, albo decydując się na wariant stylowy niezbyt przystający do sytuacji komunikacyjnej opisanej w treści zadania, ale o największym prawdopodobieństwie akceptacji przez nauczycieli, albo ignorując kontekst szkolny, wybrać wariant całkowicie skrajny, odtwarzający styl rzeczywistych aktów komunikacji werbalnej w grupie rówieśniczej za pośrednictwem środków elektronicznych lub też szukać kompromisu, tak by tekst przystawał zarówno do wymagań sytuacji, o której mowa w treści zadania, jak i do wymagań dyskursu szkolnego. Strategie zastosowane przez gimnazjalistów pozwalające im wybrnąć z paradoksów stylowych, przed którymi postawili ich autorzy zadania, przypominają opisane przez Małgorzatę Kitę warianty przebiegu interakcji, gdy spotykają się przedstawiciele dwóch systemów stylowych. Mają oni wówczas do wyboru: styl adaptacyjny, gdy przyjmowany jest rejestr językowy partnera interakcji, styl konfrontacyjny, gdy zachowuje się swój sposób mówienia, i styl konsensualny, gdy językiem wspólnym staje się język ogólny (Kita 2006: 307–308).

Żadnego z zaobserwowanych wariantów stylowych zaproszeń nie można uznać za niepoprawne ani z perspektywy komunikacyjnej, ani edukacyjnej. Jeśli zgodzić się ze zdaniem Andrzeja Markowskiego, że „Stylistyczną ocenę wypo-

wiedzi nieartystycznej należy opierać na stwierdzeniu stopnia celowości dokonanego w niej doboru materiału językowego i sposobu jego ukształtowania” (Markowski 1999: 1754), to posłużenie się stylem wysokim i wzorcową polszczyzną ogólną/literacką, czego standardowo oczekuje się od uczniów, nie może być uznawane za jedyny dopuszczalny wariant stylu niezależnie od sytuacji komunikacyjnej, w jaką wpisany zostaje tekst. Żadnego z opisanych wariantów stylowych nie można też uznać za sztuczny, tzn. taki, który nie mógłby „znaleźć zastosowania w normalnych sytuacjach komunikacyjnych” (Wiśniewska 2016: 286). W procesie kształcenia językowego należałoby tym samym zwracać uwagę na możliwe (dopuszczalne) warianty stylowe danego typu wypowiedzi w zależności od parametrów sytuacji komunikacyjnej, w fazie tworzenia tekstu zostawiać wybór uczniom, a najważniejszą kategorią wartościującą styl tekstu uczniowskiego uczynić kategorię stosowności (obok komunikatywności): „Tekst realizuje zasadę stosowności (zwaną też zasadą *decorum*), jeśli istnieje określona odpowiedniość między wyborem środków językowo-stylistycznych a treścią wypowiedzi oraz jej potencjalnym odbiorcą” (Wolański 2008: 32).

Jak pisze Halina Wiśniewska „W badaniach socjolingwistycznych podkreśla się, iż szkoła nie osiąga dobrych wyników w kształceniu sprawności językowej, między innymi dlatego, że panuje w niej stabilność ról społecznych i sytuacyjnych, co w efekcie powoduje, że [...] uczeń staje się „dwujęzyczny”, tzn. inaczej mówi w szkole do nauczyciela, a inaczej w sytuacjach pozaszkolnych, wypowiedzi oficjalne cechuje natomiast stereotypowość i formułczość” (Wiśniewska 2016: 279–280). Jak pokazuje przykład zaproszenia, również w przypadku tekstów użytkowych, wyjątkowo silnie narażonych na stereotypizację, można/należałoby podjąć działania dydaktyczne skierowane na przeciwdziałanie schematyczności uczniowskich realizacji testowych (Wiśniewska 2016: 286). Wytrącanie ze schematu powinno być jednak rozważne, gdyż łamanie konwencji w przypadku tego typu tekstów nie zawsze jest fortunate.

Na koniec należałoby przypomnieć nienowe wypowiedzi co do działań dydaktycznych sprzyjających kształtowaniu kreatywności tekstotwórczej uczniów, które odnoszą się również do gatunków użytkowych, takich jak zaproszenie. Poza przyswojeniem konwencjonalnego schematu, uczniowie powinni poznać warianty realizacyjne uzależnione od różnych czynników: pragmatycznych, społecznych, sytuacyjnych. Szczególnie ważne we współczesnej sytuacji kulturowo-komunikacyjnej jest sytuowanie tekstów tworzonych przez uczniów w dyskursie internetowym, gdyż jest to wyjątkowo ekspansywna przestrzeń

komunikacyjna zawłaszczająca coraz większe obszary komunikacji społecznej. Sztuczności sytuacji szkolnych trzeba tym samym przeciwstawić naturalność rzeczywistych aktów komunikacyjnych – w treści zadań dydaktycznych powinny zostać wpisane wszystkie czynniki wpływające na wybory stylowe: „Polecenie [...] musimy wpisać w sytuację komunikacyjną, tzn. zastanowić się, kto, do kogo i po co pisze. Ten sam temat może być opracowany za pomocą różnych środków językowo-stylistycznych” (Wiśniewska 2016: 287). Dotyczy to również tematyki tekstów uczniowskich, która, szczególnie w przypadku tekstów użytkowych, powinna uwzględniać zagadnienia bliskie uczniom, związane z ich doświadczeniem życiowym, praktyką mówienia i autentycznymi sytuacjami (Saloni 1974: 8; Wiśniewska, Karwatowska 1998: 263). Dobrym ćwiczeniem są ponadto trawestacje tego samego tekstu na różne style (Wiśniewska 2016: 287), koniecznie wzbogacone o refleksję nad zasadnością doboru środków językowo-stylowych, w tym nad kwestiami etykietalnymi i etycznymi, co powinno przekładać się na wzrost świadomości uczniów w zakresie stosowności stylu.

W kształceniu językowym powinno chodzić o to, by wybór schematycznego (konwencjonalnego, stereotypowego) wzorca tekstu jako podstawy własnej konkretyzacji tekstowej mógł być świadomą decyzją ucznia, a nie jedyną możliwością. Uwolnienie z gorsetu schematyzmu tekstowego to jednocześnie większa odpowiedzialność za własne wybory stylowe. Do nauczyciela natomiast należy ocena, czy były one trafne i stosowne w ramach wyznaczonych przez treść zadania. I o tym trzeba też z uczniami rozmawiać.

Literatura

- Gajda S., 1982, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, Warszawa–Wrocław.
- Kita M., 2006, *Komunikacja między generacjami w perspektywie stylowej*, „Stylistyka”, XV, s. 295–317.
- Krauz M., 2004, *Tekst zaproszenia: wzorzec gatunkowy i jego przeobrażenia. – Gatunki mowy i ich ewolucja*. T. II: *Tekst a gatunek*, red. D. Ostaszewska, Katowice, s. 169–179.
- Markowski A., red., 1999, *Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Warszawa.
- Saloni Z., 1974, *Tzw. pisma użytkowe w wyższych klasach szkoły podstawowej i w liceum. Poradnik metodyczny*, wyd. 3, Warszawa.
- Skudrzyk A., Warchala J., 2013, *Język potoczny – dyskurs potoczny. – Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków, s. 35–59.

- Wilkoń A., 2000, *Typologia odmian współczesnej polszczyzny*, wyd. 2, Katowice.
- Wiśniewska H., 2016, *Schematyzm działań dydaktycznych przyczyną niskiej sprawności pragmatycznej (na przykładzie opisów szkolnych)*. – H. Wiśniewska, *Wokół edukacji polonistycznej w szkole. Teoria i praktyka*, wybór i oprac. M. Karwatowska, L. Tymiakin, Lublin, s. 279–289.
- Wiśniewska H., Karwatowska M., 1998, *O typowości tekstów uczniowskich*. – *Tekst. Analizy i interpretacje*, red. J. Bartmiński, B. Boniecka, Lublin, s. 255–266.
- Witosz B., 1999, *Czy gatunek i styl są we współczesnej stylistyce pojęciami konkurencyjnymi?*, „*Stylistyka*”, VIII, s. 37–52.
- Witosz B., 2006, *Potoczność jako wartość w dzisiejszej kulturze*, „*Stylistyka*”, XV, s. 37–48.
- Wojtak M., 2001, *Pragmatyczne aspekty analiz stylistycznych tekstów użytkowych*. – *Stylistyka a pragmatyka*, red. B. Witosz, Katowice, s. 38–47.
- Wolański A., 2008, *Siedem kanonów stylu komunikatywnego, czyli jak pisać, by czytano nas chętnie i powszechnie*. – *Podstawy stylistyki i retoryki*, red. A. Wolański, E. Wierzbicka, D. Zdunkiewicz-Jedynak, Warszawa, s. 7–38.
- Żydek-Bednarczuk U., 2013, *Dyskurs internetowy*. – *Styl współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków, s. 347–379.

Text style variations from the educational perspective

The article presents the results of an educational diagnosis. The study it describes analyses the style of invitations prepared by the Polish middle school pupils and its significant variation despite the fact that the subjects did identical tasks in identical conditions. The author is interested in the pupils' awareness of style, which is why the study analyses only the texts whose writers have made a deliberate and conscious choice of stylistic models.

The diversity of style has turned out to be the most pronounced on the level of register, and the main reason behind the style variation among the texts was rooted in the clash between opposing stylistic systems (formality vs. informality) and the overlapping of several discourses: the school, internet and colloquial discourse. The pupils have shown much creativity, choosing one of the three strategies to cope with the paradoxes of style designed by the authors of the task.

None of the variants of style employed by the pupils in their invitations can be judged as incorrect or artificial. In such a situation, the basic category evaluating the style of pupils' text ought to be the category of suitability.

Keywords: *invitation, genre style, style variation, text production competence*